

ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI
MEKTEPKE SHEKEM HÁM MEKTEP BILIMLENDIRIW MINISTIRLIGI
PEDAGOGIKALÍQ SHEBERLIK HÁM XALÍQARA BAHALAW
ILMIY-ÁMELIY ORAYÍ

2023
2024

OQÍW JÍLÍNDÁ
ULÍWMALÍQ BILIMLENDIRIW
MEKTEPLERINIŃ 9-KLASS
OQÍWSHÍLARÍ USHÍN

ÓZBEKSTAN TARIYXÍ

PÁNINEN JUWMAQLAWSHÍ ATTESTACIYASÍN ÓTKERIW
BOYÍNSHA METODIKALÍQ USÍNÍS HÁM MATERIALLAR

2023-2024-OQIW JILINDA ULIWMALIQ BILIMLENDIRIW MEKTEPLERINIŃ 9-KLASS OQIWSHILARI USHIN JUWMAQLAWSHI QADAĖALAW IMTIXANIŃ ÓTKERIW BOYINSHA ÓZBEKSTAN TARIYXI PÁNINEN SPECIFIKACIYASI.

Dúziwshiler: "Ózbekstan Respublikası Mektepke shekemgi hám mektep bilimlendiriw ministrliġi quramındaġı qánigelestirilgen bilimlendiriw mákemeleri agentligine qarashlı Muxammed Al-Xorezmiy atındaġı qánigelestirilgen mektep" Tariyx páni oqıtıwshısı
Abdujalilova Nigora Abdusattarovna

Pikir bildiriwshiler:

9-klasstı tamamlagan oqıwshılar Ózbekstan tariyxı páninen bilimlendiriw dástúri boyınsha belgili dárejedeġi kompetenciylarġa iye boladı.

Oqıwshılardıń alġan bilim, kónlikpe hám ilimiy tájriybelerin anıqlaw ushın 2023-2024-oqıw jılında 9-klasslarda juwmaqlawshı imtixan jazba hám awızeki formada ótkeriledi.

Hár bir imtixan biletiniń soraw hám tapsırmaları Ózbekstan tariyxı páni boyınsha ulıwma bilim beriw mekteplerniń 6-7-8-9 -klassları temaların qamtıp alınġan. Sonıń menen birge, usınısta biliwge tiyisli sorawlar, qóllawġa hám pikirlewge tiyisli tapsırmalar boyınsha bahalaw kriteriyaları keltirilgen.

Hár bir oqıwshı bir biletti tańlap aladı. Bilette oqıwshıġa 5 soraw beriledi. Eki soraw biliwge, 2 soraw qóllawġa, 1 soraw pikirlewge tiyisli boladı. Pikirlewge tiyisli sorawġa juwap awızeki tapsırıladı. Oqıwshı bilet sorawlarına juwap beriw ushın 120 minuta waqıt beriledi.

Oqıwshılardıń jazba hám awızeki jumısları 100 ballı sistema tiykarında :

0 - 29% - "qanıqarsız";

30 -65% - "qanaatlanġan";

66 -85% - "jaqsı";

86 -100% - "joqarı"

bahalar menen bahalanadı. Hár bir tapsırma ushın belgilengen balldan joqarı ball qoyılıwına jol qoyılmaydı.

Berilgen tapsırmalardan juwmaqlawshı mámleket attestaciyası ótkeriliwi belgilengen kúnnen bir kún aldın, Isshi topar tárepinen chek taslaw jolı menen 2 variant dúzilip, daġaza etiledi.

Ózbekstan tariyxı	Sanı	Biliw	Qollaw	Pikirlew
Áyyemgi dúnya tariyxıda Orta Aziya.		1		
Orta ásirler tariyxı IV ásirde XVI ásirge shekem		1		
„Úsh xanlıqlar dáwiri “XVI ásirde XIX ásir ortalarına shekem.			1	
XIX ásirdeń II yarımı hám XX ásir baslarına shekem			1	1
Jámi	5	2	2	1

TAPSÍRMALAR BOYINSHA BAHALAW KRITERIYASÍ

№	Bólim atı		Tapsırma túri	Tapsırma forması	Bahalaw kriteriyası
Áyyemgi dúnya tariyxıda Orta Aziya.					
1.	Áyyemgi Shıǵıs hám Orta Aziya. B.e.sh. VI – b.e. III ásirlerde Orta Aziya	B	Qısqa juwaplı	J: _____	Sorawdıń juwabı jazılatuǵın bolıp, durıs juwap 18 ball menen bahalanadı. Qáte juwap ushın 0 ball beriledi.
Orta ásirler tariyxı IV ásirde XVI ásirge shekem.					
2.	Arab xalifalıǵı dáwirinde Mawarawnaxr. Mawarawnaxrda ǵárezsiz mámleketlerdeń dúziliwi. Ata-babalarımızdeń ilimiy miyrası ádebiyatqa tiyisli ruwxıy ǵáziyne. Ámir Temur dáwiri tariyxı.	B	Qısqa juwaplı	J: _____	Sorawdıń juwabı jazılatuǵın bolıp, durıs juwap 18 ball menen bahalanadı. Qáte juwap ushın 0 ball beriledi.

„Úsh xanlıqlar dáwiri “XVI ásirdeñ XIX ásir ortalarına shekem.

3.	XV ásirdeñ aqırı - XVI ásirdeñ baslarında Mawarawnaxr hám Xorasandağı siyasiy jaǵday. Buxara xanlığı hám Buxara ámirliǵı. Xiywa xanlığı. XVIII-XIX ásirdeñ birinshi yarımında Qoqan xanlığı.	Q	Kesteli test	Sáykeslikti anıqlaw <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="width: 30px;">1)</td> <td style="width: 30px;">2)</td> <td style="width: 30px;">3)</td> </tr> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </table>	1)	2)	3)				Keste kórinisindegi tapsırmada, hár bir sorawǵa onıń juwabın sáykeslendiriw kerek boladı. 3-4 soraw hám 3-4 ten kóp juwap variantları beriledi. Sáykesliktiń hámmesi durıs bolsa 21 ball beriledi. 3 lik sorawlarda 1 durıs juwapqa 7 ball , 4 lik sorawlarda 1 durıs juwap ushın 5,25 ball bárshe qáte juwap ushın 0 ball beriledi.
1)	2)	3)									

XIX ásirdeñ II yarımı hám XX ásir baslarına shekem.

4.	XIX ásir ortalarında Ózbek xanlıqlarınıń siyasiy, ekonomikalıq hám mádeniy turmısı. Rossiya imperiyasınıń Orta Aziyanı basıp alıwı. Rossiya imperiyasınıń Túrktan úlkesindegi kolonizatorlıq siyasatı.	Q	Karta	Kartada belgilengen aymaq	Kartada belgilengen aymaqtı anıqlap berilgen tapsırma orınlansa – 21 ball . Aymaq anıqlansa biraq tapsırma orınlanbasa – 10 ball . Qáte juwap ushın 0 ball beriledi.
5.	XIX ásir aqırında Túrktandağı milliy-azatlıq háreketleri. XIX ásirdeñ ekinshi yarımı - XX ásir baslarında Qaraqalpaqlar. Jadidshilik háreketi hám onıń Túrktan sociallıq-siyasiy hám mádeniy turmısındağı áhmiyeti. Túrktan hám	P	Tariyxıy waqıyalıq haqqında erkin pikir bildiriw	Awızeki	- Jıl hám sánelerdi bilse - 3 ball ; - Sorawdıń mánisin, ol menen baylanıslı mashqalardı túsiniw hám processti búgingi künge baylanıstıra alsa – 5 ball ; - Karta menen isley alsa – 4 ball ; - temaǵa sın kózqarastan hám analiz baha bere alsa – 5 ball ;

	<p>Birinshi jáhán urısı. XIX ásir aqırı - XX ásir baslarında Buxara ámirliğı hám Xiywa xanlıǵı. Koloniya sharayatında Türkstanda mádeniy turmıs.</p>				<p>- Imtixan alıwshı tárepinen berilgen temaǵa baylanıslı qosımsha sorawlarǵa juwap bere alsa – 5 ball 22 ball</p>
--	--	--	--	--	---

**2023-2024-OQÍW JÍLÍNDÁ ULÍWMALÍQ BILIMLENDIRIW MEKTEPLERINÍŃ
9-KLASS OQIWSHILARI USHÍN ÓZBEKSTAN TARIYXÍ PÁNINEN
JUWMAQLAWSHÍ IMTIXAN SORAWLARÍ.**

1-soraw biliw (18 ball) 6-klass Áyyemgi dúnya tariyxı.

1. Ataqlı grek tariyxshısı Gerodot “Bul xalıq Araks (Ámiwdárya) dáryasınıń arǵı jaǵında issedonlarǵa qarama-qarsı jasaydı” qaysı xalıq haqqında jazǵan? (Biliw – 18 ball)
J: _____

2. Gerodot óziniń «Tariyx» shıǵarmasında jazıwınsha kim Parsı patshası Kir II ústinen jeńiske erisken? (Biliw – 18 ball)
J: _____

3. Grek-makedonlardıń Orta Aziyaǵa basqınshılıǵı waqtında Xorezm patshası kim bolǵan? (Biliw – 18 ball)
J: _____

4. Grek-makedonlardıń Orta Aziyaǵa basqınshılıǵı haqqında maǵlıwmatlar beriwshi «Aleksandr Anabasisı» shıǵarmasın kim jazǵan? (Biliw – 18 ball)
J: _____

5. Qaraqalpaqstan aymaǵında jaylasqan qaysı áyyemgi qaladan dóńgelek formadaǵı ibadatxana qaldıqları tabılǵan? (Biliw – 18 ball)
J: _____

6. Zardushtiylerde ónimdarlıq hám suw qudayı qanday atalǵan? (Biliw – 18 ball)
J: _____

7. Ataqlı alım S. P. Tolstov qaysı qala haqqında “Bul qala kórinisi kóz aldımızǵa Ullı Assurya saray hám xramların keltiredi” degen edi? (Biliw – 18 ball)
J: _____

8. Áyyemgi Xorezm qalalarınıń biri Tókqala Qaraqalpaqstan Respublikasınıń qaysı rayonu aymaǵında jaylasqan? (Biliw – 18 ball)
J: _____

9. Zardushtiylik dinnin tiykarǵı ideyası nelerden ibarat bolǵan? (Biliw – 18 ball)
J: _____

10. Áyyemgi Xorezm qalalarınıń biri Aqshaxan qala Qaraqalpaqstan Respublikasınıń qaysı rayonu aymaǵında jaylasqan? (Biliw -18 ball)
J: _____

2-soraw biliw (18 ball) 7-klass Ózbekstan tariyxı.

1. Mawarawnaxr sóziniń mánsi qanday? (Biliw – 18 ball)

J: _____

2. VIII ásir baslarında arablar tárepinen Mawarawnaxr aymağın basıp alıwda kim áskeriy atlanıslarğa basshılıq qılğan? (Biliw – 18 ball)

J: _____

3. Arablar basıp alınğan ayaqlarında qanday salıqlar engizgen? (Biliw – 18 ball)

J: _____

4. “Aq kiyimliler” qozgalańı neshenshi jıllarda hám kimniń basshılığında bolıp ótken? (Biliw – 18 ball)

J: _____

5. Kim 900-jılda pútkil Mawarawnaxr hám Xorasandı óz qol astında birlestirip, Buxara qalasın bul eki mámlekettiń paytaxtına aylandırğan. (Biliw – 18 ball)

J: _____

6. Ne ushın Xorezmshah Sultan Alawitdin Muhammed “Iskandari Soniy” atı menen ullılanğan? (Biliw – 18 ball)

J: _____

7. Kimniń “Ya Watan, ya sharapatlı ólim” dep aytqan sózleri basshılığında hár bir máhálle, kóshe, guzar, meshit-medrese hám hár bir shańaraq urıs maydanına aylangan? (Biliw -18 ball)

J: _____

8. Shağatay ulısına qaysı ayaqlar kirgen? (Biliw -18 ball)

J: _____

9. Kimler IX-XII ásirlerde ilim-pán rawajına úlken úles qosqan? (Biliw – 18 ball)

J: _____

10. Tariyxta “Ílay sawashı” atı menen tanılğan sawash qashan hám kimler ortasında bolğan? (Biliw -18 ball)

J: _____

3-soraw QOLLAW (21 ball) Kesteli test, sáykeslendiriw.

8-klass Ózbekstan tariyxı.

1. Tóمندegi húkimdarlardı olar haqqındaǵı maǵlıwmatlar menen sáykeslendirin.
(Qollaw-21 ball)

1) Xuseiyn
Bayqara

a) Onıń dáwirinde mámlekettiń xojalıq hám mádeniy turmısı joqarı rawajlandı.

b) Mawarawnaxrda jańa ózbek mámleketine tiykar salǵan

2) Zahiriddin
Muhammed
Babur

c) Onıń ármanı Ámir Temur saltanatınıń paytaxtı esaplanǵan Samarqand taxtıń iyelew bo‘lgan.

d) Xorasan taxtıń iyelegen

3) Muhammed
Shaybaniyxan

e) Onıń tiykarǵı maqseti Temuriyeler saltanatına pútkilley shek qoyıw bolǵan

f) 1500-jıldıń gúzinde Samarqandqa júris baslaǵan

1)	2)	3)

2. Buxara xanların ámelge asırǵan reformaları menen sáykeslendirin. (Qollaw – 21 ball)

1) Ubaydullaxan

a) Xanlıq ekonomikasın tártipke salıw hám sawdanı rawajlandırıw maqsetinde pul reformasınıń ótkergen

b) Mir Arabqa baǵıshlap 1533-1536-jıllarda Buxarada onıń atı menen tanılǵan medreseni qurdırǵan

2) Abdullaxan II

c) Xanlıq paytaxtıń Samarqandtan Buxaraǵa kóshirgen

d) Áskeriy tarawda reforma ótkergen.

3) Muhammed
Shaybaniyxan

e) Pul reformasına kóre jańa gúmis teńgeniń qunı 30, eskisi bolsa 27 mis teńgege teńlestirilgen.

f) Reformaǵa shekem aylanısta bolǵan túrli ólshem hám awırılıqtaǵı teńgeler salmaǵı birdey - 5,2 grammlı jańa gúmis hám mis teńge quyıp shıǵarılǵan

1)	2)	3)

3. Buxara xanlığındaǵı mámleket lawazımların olarǵa júkletilgen wazıypaları menen sáykeslendirin. (Qollaw – 21 ball)

1) Diywanbegi	a) Mámlekette ádillik normalarına ámel qılınıwın qadaǵalap turǵan.
	b) Mámlekettiń qarjı hám xojalıq islerin basqarǵan.
2) Párwanashı	c) mámleket qáwipsizligi, ámirdiń jaqınları, dosları hám dushpanları haqqında maǵlıwmatlar toplaǵan.
	d) Atqarıwshı hákimiyatqa basshılıq qılǵan
3) Dadxox	e) Xan pármanların, rásmiy hújjetlerdi juwapker shaxslarǵa, atqarıwshılarǵa jetkergen.
	f) Sarayǵa túsken arızlardı qabıl qılǵan hám olarǵa juwap qaytarǵan.
4) Mehter	g) Zakat hám basqa túsimlerdiń zárúr orınlarda isletiliwin qadaǵalaǵan.

4. Xiywa xanlığında dóretiwshilik etken tariyxshı alımlardı olardıń jazǵan shıǵarmaları menen sáykeslendirin. (Qollaw – 21 ball)

1) Ogahiy	a) “Eń gózzal tariyx”
	b) „Firdavs ul-iqbol“ („Jánnet baǵı“)
2) Abulǵazı Bahadırxan	c) „Mámleketler gúlshanı“
	d) „Shajarayı turk hám mongol“
3) Munis	e) „Mámlekettiń jánnet baǵı“

1)	2)	3)

5. Tómendegi húkimdarlardı olardıń xızmeti menen baylanıslı maǵlıwmatlar menen sáykeslendirin. (Qollaw – 21 ball)

1) Allaqulıxan	a) “Shajarai turk” shıǵarmasın jazǵan
2) Muhammed Raximxan I	b) Buxaraǵa qarsı urısta qurban bolǵan
3) Abulǵazı Bahadırxan	c) Gandimiyan shártnamasına qol qoyǵan
	d) Xiywa qalasın qorǵanıw diywalı menen qorshaǵan
	e) Xiywa xanlıǵın siyasiy tárepten birlestiriwge kirirken

1)	2)	3)

6. Xiywa xanlıǵındaǵı salıq hám májbúriyatlar haqqındaǵı maǵlıwmatlardı sáykeslendirin. (Qollaw – 21 ball)

1) Salǵut	a) Xiywa xanlıǵındaǵı jer salıǵı
2) Zakat	b) 12 kúnlik mámleketlik májbúriyat bolıp, awıldıń hár bir shańaraǵınan bir adamnan adam tartılǵan
3) Barot	c) Urıs waqtında xalıqtan alınǵan.
4) Begar	d) Ónermentler, sırtqı sawda menen shuǵıllanıwshı sawdagerler, sharwalar tólegen.
	e) Xiywa xanlıǵındaǵı tiykarǵı salıq túri.
	f) Jıldıń basında yaki bir neshe jıllıq salıq aldınnan óndiriliwi.

1)	2)	3)	4)

7. Qaraqalpaq ádebiyatı wákillerin olardıń jazǵan shıǵarmaları menen sáykeslendirin. (Qollaw – 21 ball)

1) Jiyen Jıraw	a) „Kerek“, „Boladı“, „Bolmasa“, „Jaqsı“, „Jigitler“
2) Ájiniyaz	b) „Bolǵan emes“, „Ómrim“, „Saliq“, „Balama“, „Aqmaq bolma“
3) Berdaq	c) „Háy jigitler, jigitler“
4) Kúnxoja	d) „Ájiniyaz“
	e) „Alpamıs“, „Qırqqız“
	f) „Oraqshılar“, „Shopanlar“, „El menen“

1)	2)	3)	4)

8. Qoqan xanlığı húkimdarların olar haqqındaǵı maǵlıwmatlar menen sáykeslendirin. (Qollaw – 21 ball)

1) Narbotabiy	a) Pul basıp shıǵarıw arqalı rásmiy túrde óziniń húkimdarlıq dárejesin tastıyıqlaǵan
2) Alımxañ	b) Ózinen narazı bolǵan shaxzadalardı túrli wáláyat hám rayonlar hákimi etip tayınladı. Sol jol menen oppoziciya qarsılıǵı tómenlegen.
3) Omarxañ	c) Onıń dáwirinde Qoqan xanlığı Ámir Nasrulla tárepinen basıp alınǵan.
4) Muhammed Alixañ (Madalixan)	d) Onıń dáwirinde Osmanlı túrk mámleketi sultanı Qoqan xanlığınıń Buxara ámirliğinen tolıq ǵárezsiz mámleket ekenligin tán aldı.
	e) Kambaǵallarǵa jer hámde sharwa malların berip, olardı miynetke tartqan.

f) Qoqan xanlarinan birinshi bolıp xanlıqtın fals dep atalğan óz pulın quyıp shıǵarǵan

1)	2)	3)	4)

9. Qoqan xanlıǵındaǵı mámleket lawazımların olarǵa júkletilgen wazıypaları menen sáykeslendirin. (Qollaw - 21 ball)

1) Qusbegi

a) Bas wázir, armıyanın Bas komandiri hám sırtqı siyasat máselelerinde xannın bas másláhátshisi bolǵan.

2) Mırza

b) Xannın jasırın másláhátshisi, ayrıqsha tapsırmalardı orınlawshı, zárúr bolǵanında elshi qılıp jiberiletuǵın ámeldar

3) Mınbası

c) Xanlıq diywanxanasına basshılıq etken, sonday-aq, qarjı islerin basqarǵan.

4) Diywanbegi

d) Ğáziynege túsken túsimniń esap-kitabın alıp barǵan.

e) Óz áskerlerine (armıyasına) iye beklık hákimi

f) Xanlıq qáwipsizlik xızmetin basqarǵan.

1)	2)	3)	4)

10. Qoqan xanlıǵında salıqlar hám olar haqqındaǵı maǵlıwmatlardı sáykeslendirin. (Qollaw – 21 ball)

1) Xiraj

a) Kóshpeli sharwalardan mal basına hám qorasına qarap alınatuǵın zakat.

b) zakat tólemeytuǵın taypalardıń bekke beretuǵın 9 buyımnan ibarat inamları bolǵan.

2) Qorabası

c) báhár kelgende jańa otlaqlarǵa kóshiwden aldın hár shańaraq basınan bir qoy menen alınatuǵın salıq

3) Tútın haqı

d) Jıldıń basında yaki bir neshe jıllıq salıq aldınnan óndiriliwi

4) Jıyım salıq

e) Tiykargı salıq bolıp, onıń muǵdarı egin egiletuǵın jer maydanı hám egin túrine qarap ónimniń 1/3-1/5 bólimine teń bolǵan

f) Bul zakat qısta mallar qoralarda turǵanında jıynap alınǵan.

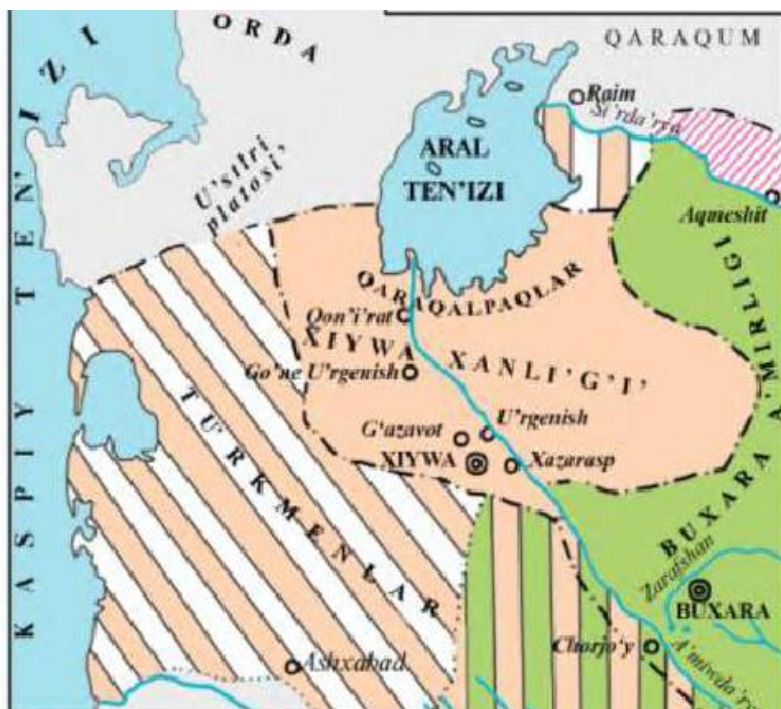
1)	2)	3)	4)

5. Tómen degi karta tiykarında Túrktstan general gubernatorlıgı wálayatları haqqında maǵlıwmat berín. (Qollaw – 21 ball)

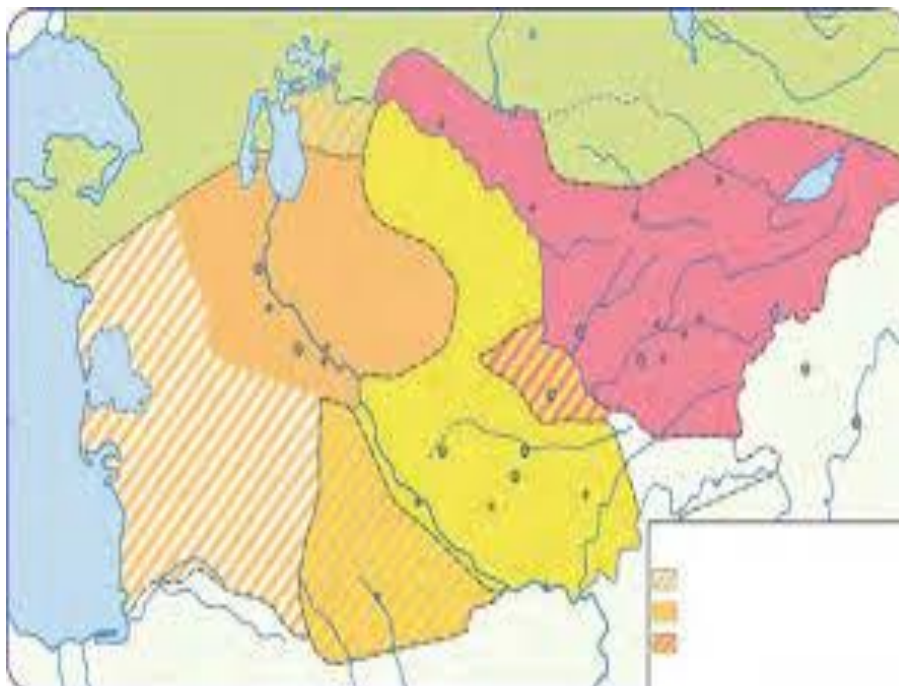
Juwap: _____

7. Tóمندegi karta tiykarında Rossiya imperiyasınıń Xiywa xanlığına qarsı áskeriy atlanısları hám onıń nátiyjesinde basıp alınǵan aymaqları haqqında maǵlıwmat beriń. (Qollaw – 21 ball)

Juwap: _____

8. Karta tiykarında tóمندegi jıllarda Rossiya imperiyası tárepinen basıp alınğan aymaqlar haqqında maǵlıwmat beriń. (Qollaw – 21 ball)

1. 1847-1865-jıllarda

2. 1865-1868-jıllarda

3. 1873-1879-jıllarda

4. 1880-1885-jillarda

9. Karta tiykarında Túrktan geberal –gubernatorlıgınıń hákimshilik-aymaqlıq dúzilisin túsindirín. (Qollaw – 21 ball)

Juwap: _____

5-soraw PIKIRLEW (22 ball) 9-klass Ózbekstan tariyxı.

1. Milliy- azatlıq háreketleriniń baslanıwına neler sebep bolǵan, ne qılınǵanında bunday háreketlerdiń aldı alınǵan bolar edi? (Pikirlew – 22 ball)
2. Ne dep oylaysız, neler qılınǵanında “Oba kóterilisi” aldı alınǵan bolar edi? (Pikirlew – 22 ball)
3. Sizińshe, Andijan qozǵalańı ne ushın jeńiliske ushradı? (Pikirlew – 22 ball)
4. Ne sebepten, XIX ásir aqırını – XX ásir baslarında Qaraqalpaqlarda xalıq qozǵalanları júz bergen? (Pikirlew – 22 ball)
5. Sizińshe, Orta Aziyada jadidshilik háreketiniń júzege keliwine neler sebep bolǵan hám olar qanday shárayatlarda xızmet alıp barıwǵa májbúr bolǵan? (Pikirlew – 22 ball)
6. Sizińshe, Jizzax qozǵalańı ne sebepten jeńiliske ushraǵan? (Pikirlew – 22 ball)
7. Ne dep oylaysız, ne qılınǵanında Buxara ámirliǵı qulamaǵan bolar edi? (Pikirlew – 22 ball)
8. Jas buxaralılardıń xızmetindegi unamlı hám kerı táreplerin analizleń. (Pikirlew – 22 ball)
9. Sizińshe, Xiywa xanlıǵınıń saplastırılıwınan qanday saqlap qalıw múmkin edi? (Pikirlew - 22 ball)
10. Ne dep oylaysız, Orta Aziyada mádeniy turmıstıń rawajlanıwına jadidshilerdiń ornı qanday bolǵan? (Pikirlew -22 ball)